

Palásti Andrea

Képernyőink mögött

Új extraktivizmus:
a kiállítás betöltése

Vajdasági Modern Művészetek
Múzeuma, Újvidék,
2020. XI. 6. – XII. 2.

Egy laboratóriumban vagyunk, ahol tudományos kísérletek és analitikus kutatómunka zajlik. A kiállítóteret különböző eredetű anyagok és tárgyak töltik be, melyek a művészet, a tudomány, a technológia és a természet határterületein oszcillálnak. Kartográfiai ábrák, diapozitívokkal és szöveggel kiegészített fűrészbakok, egy nagyító, egy diktafon, egy Uher SG 521 Variocord orsós magnó, egy Beogram 1202 lemezjátszó, egy bicikli, sok monitor és lámpa, biztonsági kamerák, hangszórók, lila, növénynevelő LED-izzók, egy búrás hajszárító, egy kád, amiben egy kislevelű fikusz található, egy aranypálma, egy bonszai fa, mohák és páfrányok, valamint néhány gyönyörű kristály – kősó, volframit és eritrin. Ezek a diverz elemek organikusan egészítik ki egymást. Arra várakoznak, hogy a néző átkutassa őket, és közben kibányássa a lehetséges jelentésrétegeket. Mit fed fel e sajátos tárgyegyüttes a természethez való viszonyunkról, valamint a technológia által vezérelt mindennapjainkról?

A 2020-as pandémia után felvázolható perspektívákra reflektálva a Vajdasági Modern Művészetek Múzeuma (MCAV) nagyszabású kiállítást rendezett két globális médiaművész és kutató munkáiból. Az Újvidéki Művészeti Akadémián oktató Vladan Joler¹ és Stevan Kojić² most először szerepelnek együtt kiállításon. A művészek hosszú távú kutatási projektjeiben közös, hogy javarészt láthatatlan, ember alkotta struktúrákat vizsgálnak: az internetet, a szociális hálózatokat, a mesterséges intelligenciát, az automatizált és autonóm módon működő rendszereket. A médiaművészet fogalmát és vizsgálódási területét kiterjesztve a kurátor, Gordana Nikolić (az MCAV film-, videó- és fotográfiaszervegének vezetője) dialógusba helyezte a két művész gyakorlatait alkalmilag fűzve össze a kísérleti laboratóriumok eszközkészletét az MCAV tereiben, s ezáltal lehetővé téve a nézőnek, hogy az új technológiai fejleményekre és azok társadalmi szerepére kritikusan reflektáljon.

Az új extraktivizmus a modern technológiai rendszerek rejtett rétegeire utal, pontosabban a képernyők mögött meghúzódó folyamatokra. Félteve őrzött technikai eszközeink színfalai mögé pillantva rálátást nyerhetünk az indonéziai bangka-szigeti természeti károokra, e környék fenntarthatatlan (és halálos!) ónbányászati gyakorlatára, Bolívia hatalmas sómezőjének (Salar de Uyuni) lítiumbányáira és a ghánai Agbogblosi hatalmas, mérgező elektronikus hulladékot újrahasznosító szeméttelképére.

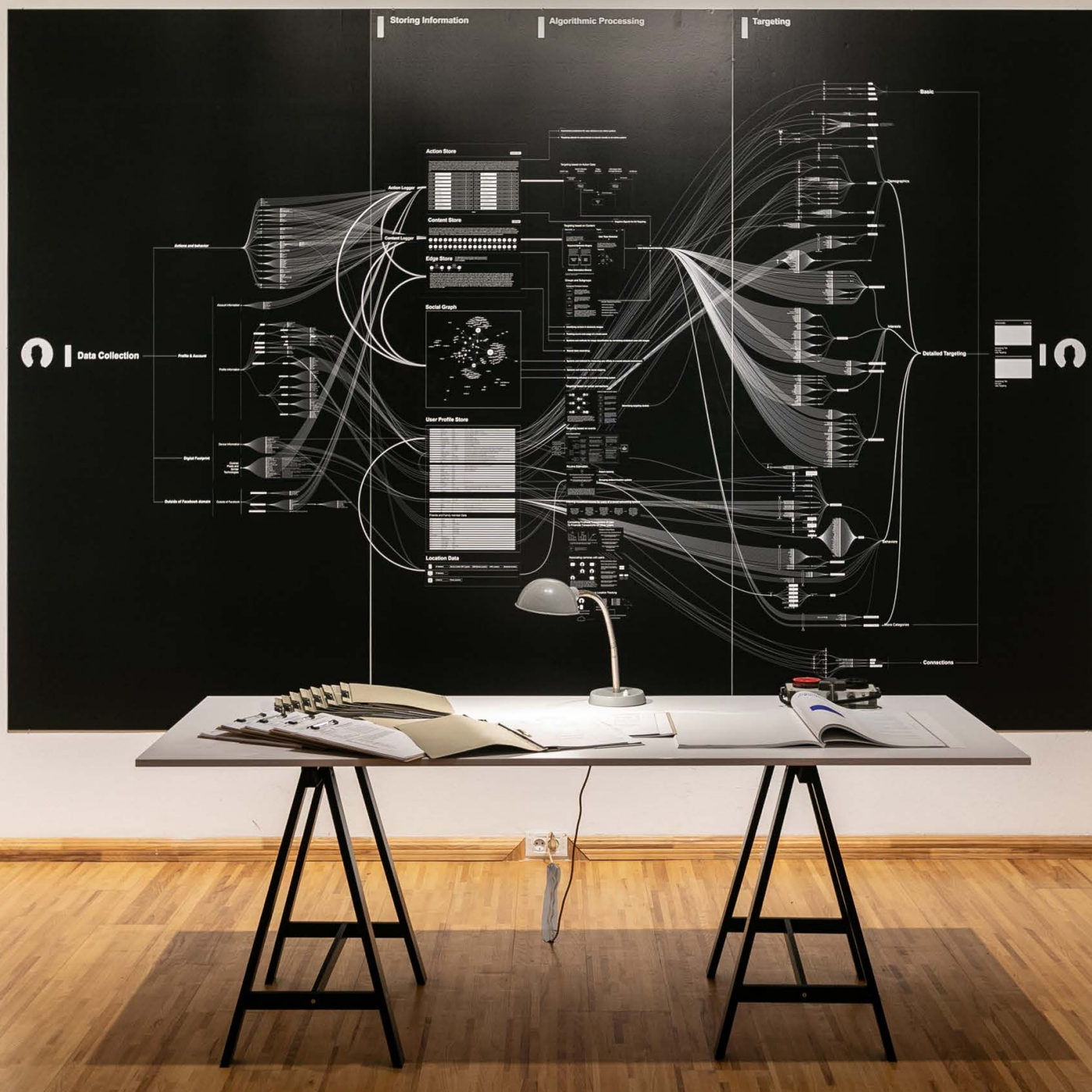
Egy tökéletes büntény szemtanúivá válunk, s a természet és a privát szféra ellen elkövetett vétkeknek mindannyian cinkosai vagyunk. A büntény tökéletes, hiszen

láthatatlan, szinte észrevehetetlenül bújik meg a szociális felületek sötét tárnáiban: a telefonok, a számítógépek és az okoshangfalak fekete dobozaiban.

Vladan Joler nyomozói projektjei a modern technológiai rendszereket helyezik górcső alá, kiemelve azokat az algoritmusokat, melyek kizsákmányolják – pontosabban extraktálják – az emberi erőforrásokat, a személyes adatokat és legfőképpen környezetünket, a bioszférát. A SHARE Lab közreműködésével kivitelezett projektben a művész Matteo Pasquinellivel és Kate Crawforddal működött együtt. Művészeti gyakorlatában ötvöződik az oknyomozó újságírás, a pedagógia, az adatvizualizáció és a kritikai design. A kiállításon fény derül különböző kérdések szociális, politikai és társadalmi vetületére: megérthetjük az algoritmusok transzparenciájának kérdését, a digitális munkát érintő kizsákmányolást, valamint a láthatatlan infrastruktúrák általános kérdéskörét. Joler mint művész-detektív részletes térképeket hoz létre, amelyekkel demisztifikálja a mesterséges intelligencia és a szociális platformok világát. Tervrajzokra emlékeztető ábrái hatalmas intézmények – mint például az Amazon Echo és a Facebook – háttérében zajló riasztó történésekre hívják fel a figyelmet. E vizuális rétegek (vagy kérgek) összekötésbe hozzák a több millió éves kristályokat a bolíviai lítiumbányászat kérdésével, valamint a Szilícium-völgyben terpeszkedő technológiai elittel, akik profittá varázsolják a lánkjainkat azáltal, hogy eladják azokat a hirdetőknak. Középről megvizsgálva a hatalmas posztereiket és elolvastva az összetett politikai és társadalmi problémákat plasztikusan megjelenítő esszéket, ráébredünk a technológia

Vladan JOLER,
Stevan KOJIĆ:
Új extraktivizmus,
2020, kiállítási enteriőr,
Kortárs Művészeti
Múzeum, Újvidék
Fotó: Marko Ercegović/
MSUV
HUNGART © 2021
→

létrehozásának és használatának árnyoldalaira. A kiállításnak ezen pontján legszívesebben letörölnénk magunkat a Facebookról, és soha többet nem beszelnénk sem Sirivel, sem Alexával.

Fel kell tennünk a kérdést: mit is jelent ma az, hogy valami létezik? Ökológiai kontextusunk, a környezeti katasztrófák, a globális pandémia, nem beszélve a változó-kony politikai feltételeinkről, hanyatló demokráciáinkról és a késő kapitalizmusról, mind összefüggenek egymással. A természet összefonódott a technológiai, a politikai és a szociális színtereinkkel. Az emberek, a non-humán entitások, a növények, az objektumok és a hiperobjektumok³ egymással kölcsönhatásban veszik ki részüket a létezésből. Timothy Morton számára az ökológia minden életforma és nem élő dolog tudatos összeköttetése az algáktól a köveken keresztül a késekig és a villákgig. A kapcsolódás ezen módozatai egyfajta hurokba tekerednek egy tágabban értelmezett, furcsa együttélés lehetőségeit felvázolva.⁴

Az ember alkotta materiák, mint a műanyagok, a szén és a beton a világ geológiájának szerves részévé váltak. Vékony réteget formáltak a Föld kérgén új és bizarr kristályformációkat hozva létre. Nemrég mikroműanyagokat

mutattak ki embriók placentájában,⁵ más tudósok kiborgbabák létének potenciális lehetőségéről beszélnek, melyek biológiai és nem organikus entitásokból szerveződnek.⁶ A kortárs együttélés ellentmondásos kérdései részévé váltak ökológiai tudatosságunknak. A rettegett katasztrófa bekövetkezett.⁷ Morton érvelése alapján arra a következtetésre juthatunk – az ökológiai tudatosság fogalmát radikálisan és ironikusan megragadva –, hogy a globális felmelegedést éppen a globális felmelegedés elkerülésére vonatkozó igyekezetünk okozta! Ez a feloldozást nem kínáló felismerés furcsa érzést kelt bennünk, s talán egyfajta csalódottságot is, hiszen hiába várunk a megmentő erejű, szofisztikált technológia eljövételére, az nem fog minket kiségiteni.

Ezek az ambivalens érzések materializálódnak gyakran ironikus és abszurd módon Stevan Kojić installációiban. A művész hosszú távú kutatási projektjének az *Abszurditás öfenntartó rendszerei* (Self-sustaining Systems of Absurdity) címet adta. E kvázilaboratórium irracionális és hibrid kísérleteiként felfogható installációkban a művész növényeket, embereket és technológiai eszközöket kombinál a Rube Goldberg képregényrajzoló által kitálalt, végtelenített és túlbonyolított gépezetet megidézve.

↑
Vladan JOLER,
Stevan KOJIĆ:
Új extraktívizmus,
2020, kiállítási enteriőr,
Kortárs Művészeti
Múzeum, Újvidék
Fotó: Marko Ercegović/
MSUV
HUNGART © 2021

↑
 Vladan JOLER,
 Stevan KOJIĆ:
 Új extraktívizmus,
 2020, kiállítási enteriőr,
 Kortárs Művészeti
 Múzeum, Újvidék
 Fotó: Marko Ercegović/
 MSUV
 HUNGART © 2021

Pszedofitológusként Kojić nemcsak növényeket termeszt, hanem új funkciót is ad elektronikai eszközöknek és régi háztartási gépeknek az „upcycling” (értéknövelés) ideáját követve. Az ökoteknológia elvein alapuló installációiban egyesülnek az élő entitások, az egyszerű robotika és a mesterséges intelligencia. E tárgyegyüttesek interaktív, belépésre hívó tereket (helyeket) eredményeznek, melyek olyan hatást keltenek, mintha egy gyermekkorú áltudós hozta volna őket létre. Kojić infantilis örülettel nyúl „komoly játékszerekhez”, például műholdak audiovizuális jelkészletéhez, online elérhető szoftverrádiókhöz (Web SDR) vagy arcfelismerő szoftverekhez, s ezeket kombinálja műveiben az életet hordozó növényekkel és

emberekkel. Interdiszciplináris művészeti gyakorlatában indirekt módon jeleníti meg a világ értelmezhetetlen struktúráit. Kiindulópontja a technológia által vezérelt társadalmunk abszurditása, amelynek megidézésével fontos kérdéseket vet fel a nézőben a természet és a gépek egymásrataltságával kapcsolatban. Installációi az esztétikai nyelvezet és a játékoság ellenére súlyos politikai jelentésrétegeket is hordoznak, hiszen tükröt mutatnak őrült korszakunknak, az antropocénnek.

A Vladan Jolerrel készült angol nyelvű interjúnkat az ujmuveszet.hu oldalon az Art Today rovatban olvashatják.

- 1 Vladan Joler médiaaktivista és „hacktivist”, valamint nyugdíjba vonult számítógéphacker (Real Time Strategy Group), internetológus és -kalóz. Tagja az aktivisták és kutatók különleges szervezetének, a SHARE Alapítványnak, ami az individuumok online személyiségi jogaira fókuszál, ezenkívül az információs hadakozással, a metaadatok analízisével, a böngészési előzmények területén történő visszaélésekkel, a megfigyeléssel és az internetes architektúrákkal kapcsolatban publikál írásokat.
- 2 Stevan Kojić feltaláló, a DIY (csináld magad) és DIWO (csináld másokkal) lelkes rajongójaként, a nyílt forráskód támogatójaként, olykor web-dizájnerként és webfejlesztőként dolgozik. Esztéta, atléta, hegymászó és tanár, partícipatív módon szerveződjő workshopokat szervez. A kalandos iskolai kirándulások során ultraszónikus érzékelők, Arduino-eszközök és ad hoc felállított kalóz rádióállomások segítségével térképezik fel a Duna szennyezettségi szintjét.
- 3 „A hiperobjektumok olyan entitások, amelyek nem emberek és nem is tárgyak, melyeket látni vagy tapintani nem lehet, mégis elképzelhetjük őket. Időben és térben végtelen kiterjedéssel rendelkeznek. Ilyenek a globális felmelegedés, a klíma, az internet, a nukleáris fegyverek, és az evolúció stb.” Timothy Morton: *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*. University of Minnesota Press, 2013.
- 4 Timothy Morton: *The Ecological Thought*, Harvard University Press, 2012.
- 5 A. Svelato, A. Ragusa, C. Santacroce et al. *Plasticenta: First evidence of microplastics in human placenta*, *Environment International*, Volume 146, 2021.
- 6 Damian Carrington: Microplastics revealed in the placentas of unborn babies, *The Guardian*, 2020. 12. 22.
- 7 Timothy Morton: *Dark Ecology*, Columbia University Press, 2016.